

»SZÍNHÁZ ÉSZAKI FÉNYBEN«

A NEMZETI KÖNYVTÁR 2005 októberében nyílt kiállítás az észti és a finn színház magyar recepciójának 125 éves történetét mutatta be.

Színháztörténeti kiállítás bizony ritkán kerül központi helyre a Széchényi Könyvtár programjában, most mégis ez történt, ezzel a különgyűjtemények, most elsősorban a Színháztörténeti Tár gazdagságáról, sokszínűségéről a könyvtárban dolgozók mellett a látogató közönség is megbizonyosodhatott.

A színházi kiállítás terve 2003 tavaszán született, kezdetektől fogva nemzetközi projekt keretében. A három, immár európai uniós finnugor nyelvű ország nemzeti bibliotékájának és színházi múzeumainak együttműködésével létrejött tárlat 2004 őszén előbb Tallinn, majd több észti város (Tartu, Pärnu, Viljandi és Rakvere), 2005 tavaszán pedig Helsinki közönsége előtt mutatkozott be. Az utazó kiállítás a színházi kapcsolattörténeti anyagot egységes koncepció szerint kivitelezett tablósorozaton mutatta be, ám a budai termekben az eredeti dokumentum- és műtárgyanyag került a látogatók elé. Csatlakozó kiállításaként az Észti Nemzeti Könyvtár Színházi- és Filmgyűjteménye, valamint az Észti Színházi és Zenei Múzeum munkatársai által összeállított tablósorozat bemutatta be a magyar drámák és a zenés színház észtiországi pályafutását. A Helsinki Egyetemi Könyvtár (Finn Nemzeti Könyvtár), a helsinki Színházi Múzeum, a helsinki és a Tamperei Egyetem, valamint a budapesti Finnagora (Finn kulturális, tudományos és gazdasági központ) szakemberei készítette tablókön pedig a magyar színház finnországi fogadtatásának történetét követhettük.

Színháztörténészként, a finn és az észti kultúra, irodalom, színház ismerőjeként és kutatójaként kaptam megbízást a magyar-észti-finn közös program vezetésére. Rendkívül érdekes, és nem kevésbé izgalmas, nehézségektől sem mentes kihívást jelentett a feladat, amelynek végrehajtása a Színháztörténeti Tár vezetője, Belitska-Scholtz Hedvig támogatása, a Tár és a Könyvtár munkatársainak segítségével, de legfőképpen kiváló munkatársam, Both Magdolna szakértelme és anyagismerete nélkül nem is valósulhatott volna meg.

A munka kezdetétől több különleges elvi és gyakorlati kérdés megoldása várt ránk a kiállítás tematikájának, tartalmának, beosztásának meghatározása, az anyag kiválasztása és szelektálása, valamint a kiállítási tablók, a katalógus és végül a termék be rendezésének kivitelezése mellett.

Legelőbb is a színház, a színháték, a színháztörténet és a színházi muzeológia sajátosságait szem előtt tartva azt a koncepciót kellett megfogalmaznunk, amelynek keretében a magyar-finn és a magyar-észti színházi kapcsolattörténeti folyamatot be szeretnénk, be lehet és érdemes mutatni. Az összegyűjtött tetemes mennyiségű adat és anyag feltárását követően a rendelkezésre álló dokumentumok és műtárgyak ismeretében azután össze kellett simítanunk az elvi-történeti koncepciót a kiállítás látogatóközpontú vizuális lehetőségeivel. Ezután már „csak” a szervezés, a szövegek és a dokumentumok megírása-összeállítása és a kivitelezés feladatai maradtak. Ezek megoldása sem volt mindig egyszerű, hiszen egy komplex művészeti ág színes és szerteágazó műfajSORÁNAK egy és egy-negyed százados történetére vonatkozó különböző típusú dokumentumnak, képzőművészeti és tárgyi anyagnak sok-sok, hazai és külföldi, köz- és magángyűjteményből való összegyűjtése, a kooperáció határokon átívelő szervezése, majd a kiállítás formáinak és szakaszainak lehető legmagasabb színvonalú kivitelezése sok szaktudást és energiát követelt. A munka egyúttal azonban sok örömet, sok felfedezést, filológiai és muzeológiai élvezetet, a régi és új szakmai kapcsolatok, s az együttműködés energiáit is adta nekünk. S nem utolsósorban azt a reményt is, hogy sikerül megmutatnunk közönségünknek azokat a legfontosabb élményeket, értékeket és eredményeket, amelyeket a színház, a színháztörténet és a színházkutatás, egy színháztörténeti kiállítás nekünk magunknak nyújtott.

A „színháztörténeti kiállítás” kifejezés azonban önmagában is ellentmondásos, hiszen a színház a pillanat művészete, teljességében, minden összetevőjével nem őrizhető meg, nem reprodukálható, sőt, tudományelméleti megfogalmazás szerint még szorosán vett „története” sem értelmezhető. A színháték sok-sok elemének dokumentálása, a tárgyi és a szöveges anyagok megőrzése és feldolgozása, azaz a színházi muzeológia különösen nehéz helyzetben van, hiszen sokszor esetleges a gyűjteményezés, és a fennmaradt dokumentumok száma és minősége nem minden esetben áll szinkronban a produkció művészi vagy színháztörténeti értékével. A színházi műalkotás, a színháték felidézéséhez nem elegendők pusztán a dokumentumok, szükség van a színháték szubjektív alkotóelemeinek, s köztük talán elsődlegesen a közönség élményének

valami módon való felelevenítésére. Ugyanakkor könnyű is egy művészi élmény vagy egy szórakoztató kikapcsolódás örömet nyújtó színházi este megidézése, ha a közönség (a nézőtérrel a kiállítóterembe lépő közönség) csatlakozik a kutatóhoz és a muzeológus-archivistához, s a nézői-alkotói aktivitását a múltidézésben magával hozza a kiállításra is. Reméljük, sok kíváncsi fantáziájú és élénk emlékezetű látogatónak tudtuk felvillantani a sokszínű magyar–finn–észt színházi kapcsolatok múltjának és jelenének értékeit és érdekességeit.

A „Színház északi fényben” című kiállítás koncepciója szerint a 125 esztendő színházi kapcsolattörténeti folyamat szakaszait és tematikáit három nagyobb részre tagolva mutattuk be. Az első korszakot, az ismerkedés időszakát kronologikus rendbe állítottuk az első finn (1880) és észt (1922) színházi vendégjátékoktól 1949-ig, amikor a kultúrpolitika átrendezte a színházi struktúrát, a közönséget, de még a kulturális külkapcsolatokat is Magyarországon. A kronologikus tárgyalás nyilvánvalóvá teszi azt a rendkívül lényeges tény, hogy a három, finnugor nyelvet beszélő, államalkotó nemzet színházi kontaktusai mindvégig, az 1870-es évtizedre eső kezdetektől máig folyamatosak; a kulturális és a nagypolitika, a különböző társadalmi-gazdasági rendszerek, az eltérő hagyományok és az összetartó nyelvrokonság-tudat alig-alig befolyásolta a színházművészek kapcsolatait és a közönség recepcióját.

Kiállításunk középső része, s bizonyos szempontból középpontja is a *Kalevala* magyarországi színpadi pályafutását tárgyalta a tematikus egységen belül a kronológia és a műfajok, színjátéktípusok szerinti tagolással. A finn népi-nemzeti eposz – az irodalmi-olvasói befogadását, Vikár Béla szecessziós *Kalevala*-fordításának sikerét követően – 1940-ben került először színre hazánkban. Akkor mindjárt két változatban is dramatizálták epizódjait. Előbb árnyjáték-bábszínpadra, majd melodramaként zenés színpadra került az eposzi történet. A legnagyobb hatású feldolgozás kétségkívül Kazimir Károly nevéhez és a Thália Színházhoz kötődik (1969), de volt nagy sikerű bábszínpadi bemutató (1976, 1984, 2001), balett-vendégjáték (1987), s újabb prózaszínpadi és zenés művek is közönség elé kerültek, s műsoron vannak ma is. Az 1960-as, 70-es évek fordulójához kötődik a magyar, a finn és az észt színház közös történetének legkiemelkedőbb korszaka, amikor a nemzeti kultúra klasszikus értékeit a rokon nyelvű és rokonlelkű másik nemzet színházművészei új, friss, merészen sikeres értelmezésben állították színre, s mutatták be az eredeti művek otthonában is. Így kerülnek egy sorba a Thália Színház *Kalevalájának* 1970-ben kezdődött finnországi és észt közönség előtti vendégjátéka és a tartui Vanemuine Színház Madách-bemutató-

jának (*Az ember tragédiája*, 1971) magyarországi előadásai 1972-ben.

A színháztörténeti kiállítás harmadik szakasza a legváltozatosabb. Itt gazdag produkciósorozatot, sok-sok műfajt és a színházi gyakorlat különböző szintjeit mutattuk be az 1959 és 2005 között magyar (hazai és határon túli) színpadokon, magyar vagy vendég-együttesek, hivatásos és műkedvelő, vagy diáktársulatok által előadott prózaszínpadi, zenés, klasszikus és modern táncszínházi, báb- és gyerekszínházi produkciók, s újabb, újszerű együttműködési formákban és módokon létrehozott színjátékok felidézésével. A dokumentumok és műtárgyak is hasonló változatosságban segítettek az előadások felelevenítésében. Kiállításunkon az előadásokról készült, néha egészen különleges esztétikai és muzeális értékű fényképek; képzőművészeti és technikai érdekességű díszlet- és jelmeztervek; a kiállításon különleges kontextusban megjelenő bábok; a közönség tájékoztatására szolgált színlapok, műsorfüzetek; illetve szöveges források (például színházi szövegpéldányok); a zenei anyag rögzítő kották, valamint az alkotók munkáját és személyiségét feltáró levelek is szerepeltek. Ezek együttese tette lehetővé a színházi munkafolyamat és a komplex színjáték felidézését.

A kiállításához négy nyelven (előbb észtül, majd finnül, végül magyar–angol kétnyelvű változatban) készült katalógus, mely újabb információkkal egészíti ki a termekben és a harminckét tablón látható anyagot. A katalógus egy összefoglaló filológiai esszén kívül tartalmaz táblázatokat, amelyek segítségével látogatóink-olvasóink megismerkedhetnek az észt és a finn színjátékok magyarországi recepciójának adataival (az élő színházi produkciók mintegy kétszáz tételre kiterjedő sorozatával, és az általában kevés figyelemre méltott rádiós, televíziós és játékfilmes drámafeldolgozások felsorolásával), valamint megtalálhatják a kiállítás műtárgy- és dokumentumanyagának leírását. A katalógus lehetőséget adott arra, hogy illusztrációkat is közzöljünk, valamint sort kerítsünk a drámaszövegek publikált fordításainak összegyűjtésére is.

A „Színház északi fényben” – „Teater põhjalvåguses” – „Sukulaiset parrasvaloissa” [Rokonok rivaldafényben] című színháztörténeti kiállítás eddigi bemutatkozásai alkalmával mind Észtországban, mind Finnországban érdeklődést keltett, s a szakmai (a könyvtári-színházi-muzeumi) és a színházba járó kiállítás-látogató közönség előtt sikert aratott. A nagy kiállítás bezárását követően útnak indítjuk a magyar nyelvű tablósorozatot 2006. február végétől azokban a magyar városokban, amelyek tagjai a magyar–észt és a magyar–finn testvérvárosok szövetségének, illetve ahol a tablókon megjelenő produkciókat létrehozó színházak működnek.

Így a nézők, akik annak idején magukat a produkciókat is élvezhették, felidézhetik majd egykori színházi élményeiket. A színészek, színházi alkotók pedig, reméljük, eljönnek a maguk oly illékony munkájának megörökített pillanatait, emlékeit megnézni, találkozni egykori önmagukkal.

Több éves színháztörténeti kiállítási projektünk és a hozzá csatlakozó színházi kapcsolattörténeti

és színházi muzeológiai szeminárium, amely igen sok partnert és támogatót mozgató meg a cél, az értékőrzés és az értékteremtés érdekében, igazán sikeresnek akkor mondható majd, ha a magyar-észtfinn színházi kapcsolattörténet, s annak kutatása is magas színvonalon folytatódik tovább .

SIRATÓ ILDIKÓ ildiko_sirato@hotmail.com

Jorma Uotinen és Ladányi Andrea *A sötétség púdere (Pimeyden puuteria)* című előadásban.

Koreográfus: Jorma Uotinen, 1990

ELSŐ FEJEZET.

Mi az Ízlés?

§. 1. *Az Ízlésnek magyarázattya.*

Az Ízlés szépet, és rútat érezhető, 's mind a' kettőnek határit, és gráditfait igaz érzékenységink által különböztető tehetség. Ha valami szép'e, vagy nem, mért, és melly ékes, vagy éktelen? az Ízlés maga erejével megítéli (*) Elsők valának a' Spanyolok, kik embernek e' tehetségét

A fon-

(*) Ezt az Ízlést tanétya az Aesthetika, mellyet eleinte mindgyárt szükséges megmagyarázni. Az Aesthetika (Eszthetika) tehát a' jó ízlésnek a' szépség' filosofiájából fejtegetett tudománya, melly az Ékes-szóllás, Vers-szerzés, Muzika, Kép-írás-'s faragás, Építés, Kertésztség, 's töb' e' féle szép mesterségeknak közönséges regulákat szab.